

Platonizmusok

A platonizmus természetére vonatkozó kérdés egyike azoknak a klasszikus témáknak, amelyek mindig aktuálisak a filozófia történetében. Ugyanakkor e kérdés nehézségét épp az állandó aktualitás jelenti: amikor platonizmusról beszélünk, olyan összetett terepen találjuk magunkat, ahol nehéz körvonalazni, hogy mit is értünk e kifejezésen. A *Magyar Filozófiai Szemle* 2021-es utolsó száma nemcsak azt tanúsítja rendhagyó terjedelmével, hogy a platóni filozófiát ma is eleven érdeklődés övezi, hanem arra is kísérletet tesz, hogy a megfelelő fókuszba állítsa a problémát.

A „megfelelő” fókusz bizonyára távol esik két szélsőségtől. Az egyiket Whitehead jól ismert mondása jelentheti, amely szellemes formában a nyugati filozófia teljes történetét Platónra vezeti vissza. Ez a nézőpont valamilyen tág értelemben triviálisan igaz, hiszen az utak egy páratlanul gazdag életműből indulnak el, amelynek kérdései és megoldásai eredeti formában, továbbfejlesztve, kritika tárgyaként vagy inspirációs forrás gyanánt szinte minden későbbi fejleményt megelőlegeznek. A nehézség azonban e megközelítéssel a „szinte” szóban rejlik, hiszen ha közelebb hajolunk az egyes szerzőkhöz és életművekhez, sok egyéb forrásra, sokkal több repedésre és ellennarratívára figyelhetünk fel. Ha tehát ezt a perspektívát választjuk, féltő, hogy a Platóntól kiinduló történeti emanáció oldatában maga a platonizmus is megfoghatatlanná válik. A másik végletet a platóni gondolkodás konkrét filozófiai tételekkel történő azonosítása jelenthetné. Ha ezt tekintenénk a platonizmus kritériumának (amihez természetesen számot kellene vetni az életmű ellentmondásaival és fejlődésével, valamint fel kellene tenni a nehezen megválaszolható kérdést, hogy mit is tekintünk az életműben alapvetőnek és mit másodlagosnak), akkor a platonizmusra vonatkozó reflexió recepciótörténeti megközelítést indokolna. De a platonizmus története több, mint dogmák története. Tartalmilag, műfajilag és céljait tekintve sokkal összetettebb és változatosabb, semhogy megadhatnánk az odatarozás egyértelmű kritériumait.

E nehézséggel szembesülve talán helyesebb feladni az *-izmusok* illúzióját, és egy a témának szentelt tanulmánykötet szerkesztőjéhez hasonlóan platonizmu-

sokról beszélni,¹ egyenként megjelölve az egyes szerzők vagy szövegcsoportok gyakran ellentmondásos viszonyát a platóni életmű különböző elemeihez és egymáshoz. Ennek az eljárásnak is megvannak azonban a nehézségei. Amint az említett szerzők joggal hangsúlyozzák, a platonizmusnak nevezett konglomerátumnak épp az kölcsönzött inspiratív erőt a 19. század történeti-kritikai vizsgálódásai előtt, hogy nem különböztette meg élesen Platón a későbbiek, Philón, Plótinosz, Jamblikhosz, Proklosz vagy a keresztény patrisztika, a középkor és a reneszánsz platonizmusaitól, s ez utóbbiak között sem látott áthidalhatatlan ellentéteket. A történeti-filológiai kutatás által feltárt distinkciók természetesen alapvetőek. De éppilyen fontos történeti jelenség a distinkciók hiánya, az a platonizmus történeti formáira jellemző, páratlan szemantikai sűrűség, amely a kreatív újraértelmezés állandó lehetőségét hordozza.

A jelen lapszám tanulmányai egyszerűen örökösei mindkét megközelítésnek. A kritikai módszer alkalmazása mellett azoknak az eszmei-gondolati alakzatoknak a természetéből is megmutatnak valamit, amelyek speciális karakterüket a filológiailag elkülöníthető rétegek dacára az áthallások, a kapcsolódási pontok, az enigmatikus és szimbolikus közelítések lehetőségéből nyerik. A platonizmusok kutatása ezért nem egészen olyan, mintha a sztoikus, epikureus vagy arisztotelészi filozófia recepcióját kutatnánk, mert nemcsak szubsztantív tételek azonosítása, még csak nem is a filozófia mibenlétével vagy a filozófusi életmóddal kapcsolatos meggyőződések feltárása képezi a tárgyát, hanem a szabad vegyértékek nagy száma is, amelyek birtokában a platóni filozófia híve könnyebben teremthet kapcsolatokat, és többféleképpen köthető más gondolati alakzatokhoz, mint az említett irányzatok.

Az ebből származó vonzerő és talán némi szerencse folytán e folyóiratszám kifejezetten széles áttekintést nyújt a platonizmusokról. Egyfelől időben, hiszen a gazdag *Dokumentum*-rovat fordításait is beleszámítva az antik – pogány és keresztény – neoplatonizmustól a reneszánsz neoplatonizmuson és a cambridge-i platonizmuson át egészen Platón 20. századi recepciójáig terjed. Másodsorban a filozófia különböző területein – ismeretelmélet, metafizika, etika, esztétika, politikai filozófia – mutatja be a Platónhoz köthető problémák, teóriák, gondolati alakzatok és gondolkodási stílus továbbélését. Harmadrészt abból a szempontból is rendkívül tanulságosak ezek a szövegek, hogy milyen sokféle habitusú, a legkülönfélébb filozófiai irányzatokhoz köthető gondolkodókat inspirált Platón és a későbbi platonizmusok. Végül – és ez sem elhanyagolható – arról is meggyőződhet az olvasó, hogy a platonizmus mint hívószó a 21. századi magyar filozófiai közegben is válaszra talált.

Szegedi Nóra – Schmal Dániel

¹ Vö. Kevin Corrigan – John D. Turner 2007. Introduction: Plato and Platonisms. In uőnk (szerk.) *Platonisms: Ancient, Modern, and Postmodern*. Leiden–Boston, Brill. 1–5; 3.